

Challenges for Organising and Collective Bargaining
in Care, Administration and Waste collection sectors
in Central Eastern European Countries

ZABORAVLJENI I ZANEMARENI RADNICI: SEKTOR OTPADA U ZEMLJAMA CENTRALNE I ISTOČNE EVROPE

Zaboravljeni i zanemareni radnici. Sektor otpada u zemljama Centralne i Istočne Evrope – izveštaj

Barbara Surdykowska
Institut za javne poslove

Izvršni rezime

Sektor upravljanja otpadom igra ključnu ulogu u ostvarivanju ciljeva Evropske unije u pogledu cirkularne ekonomije, održivosti i otpornosti na ekološke izazove. Ipak, radna snaga ovog sektora, odnosno oni koji prikupljaju, razvrstavaju i obrađuju otpad, ostaju nedovoljno zastupljeni u društvenim, ekonomskim i političkim diskusijama. Ovaj kontrast ukazuje na ozbiljnu slepu tačku u strategiji zelene tranzicije EU: dok je pažnja usmerena na ekološke ishode, ljudski rad koji omogućava te ishode sistematski se zanemaruje.

Ovaj izveštaj se fokusira na dvanaest zemalja Centralne i Istočne Evrope (CEE): Bugarska, Hrvatska, Češka, Estonija, Mađarska, Letonija, Litvanija, Poljska, Rumunija, Srbija, Slovačka i Slovenija. Te zemlje prolaze kroz post-socijalističku transformaciju i istovremeno se integrišu u širi okvir EU. Iako se njihovi sektori otpada razlikuju po strukturi (neki su privatizovaniji ili tehnološki napredniji od drugih), dele osnovne karakteristike: nedostatak radne snage, loši radni uslovi, fragmentisana sindikalna organizacija i ograničeni mehanizmi socijalnog dijaloga.

Studija, koja je sprovedena u okviru CEECAW projekta, objedinjuje izveštaje izrađene po zemljama koji se zasnivaju na analizi dokumenata, intervjuima i uporednoj analizi. Cilj je da se utvrdi u kojoj meri su radnici u sektoru otpada organizovani, zaštićeni i uključeni u nacionalne strukture kolektivnog pregovaranja. Takođe se analizira da li i na koji način bi primena člana 4. Direktive EU o adekvatnim minimalnim zaradama mogla uticati na poboljšanja u ovom sektoru.

Jedan od najubedljivijih nalaza je uporna prisutnost neformalnog i prekarnog zapošljavanja, posebno u fizički zahtevnim i društveno potcenjenim poslovima. Radnici u sektoru otpada često rade u opasnim uslovima, bez odgovarajuće zaštitne opreme i sa ograničenim mogućnostima za razvoj veština. U mnogim slučajevima oni dolaze iz društveno marginalizovanih grupa, poput romskih zajednica ili imaju nizak nivo obrazovanja, što dodatno otežava njihov pristup formalnim radnim pravima.

Većina autora nacionalnih izveštaja ukazala je na činjenicu da su radnici u sektoru otpada slabo organizovani (izuzeci su Hrvatska i Srbija). Njihova niska vidljivost unutar nacionalnog sindikalnog pokreta evidentna je u svim izveštajima. Ne postoje međusektorski sindikalni okviri posvećeni isključivo ovoj grupi.

Izveštaj nudi kritički osvrt na sistemske strukture koje podstiču ove nedostatke. Ukazuje se na hitnu potrebu za unapređenjem sindikalnih strategija, sektorskog pregovaranja, uključivanja poslodavaca i programa obuke koje bi trebalo da vode vlade. Ovo nisu samo pitanja radnog prava, već i strateški prioriteti ako Evropa želi da izgradi otpornu, društveno inkluzivnu cirkularnu ekonomiju.

Studija je deo CEECAW projekta - Izazovi organizovanja i kolektivnog pregovaranja u sektorima nege, administracije i upravljanja otpadom u zemljama Centralne i Istočne Evrope, koji koordinira Institut za javne poslove (Poljska), a sprovodi se u saradnji sa sledećim partnerima: Litvanski centar za društvene nauke, Centralnoevropski institut za studije rada, Institut za filozofiju i sociologiju pri Bugarskoj akademiji nauka, Fondacija Centar za demokratiju, uz podršku Evropske federacije sindikata javnih službi (EPSU).

Ključni nalazi

1. Nevidljivost radnika u sektoru otpada u okvirima javnih politika

Sektor otpada je od suštinskog značaja za ostvarenje ekoloških ciljeva EU. Ipak, radnici ostaju nevidljivi u javnim politikama. U čitavoj Centralnoj i Istočnoj Evropi, radnici u ovom sektoru suočavaju se sa fizički zahtevnim poslom, niskim zaradama i prekarnim zaposlenjem. Donosioci odluka se uglavnom fokusiraju na tehničke ciljeve, ignorišući ljudski rad koji omogućava njihovu realizaciju.

2. Slab socijalni dijalog i niska sindikalna zastupljenost

Sindikalna organizovanost u sektoru otpada je veoma niska. U većini zemalja sindikati ili ne postoje, ili su deo šire strukture javnih komunalnih preduzeća bez posebnog fokusa. Sektorsko pregovaranje gotovo da je nepostojeće.

3. Nedostatak organizacija poslodavaca i strukturisanog dijaloga

Izostanak sektorskih organizacija poslodavaca onemogućava kolektivno pregovaranje. Tripartitni forumi su ograničeni, a dijalog o izazovima radnika ne daje konkretne rezultate. Nema strukturisanog angažovanja između sindikata i organizacija poslodavaca.

4. Automatizacija, starenje radne snage i zelena tranzicija

Automatizacija napreduje sporo, ali povećava zahteve za veštinama bez odgovarajućih sistema obuke. Starenje radne snage i neprivlačnost sektora za mlađe radnike dodatno pogoršavaju nedostatak radne snage.

5. Marginalizacija ranjivih radnika

Radnici sa niskim kvalifikacijama i pripadnici etničkih manjina su prekomerno zastupljeni u sektoru. Suočavaju se sa nepovoljnijim radnim uslovima, nižim stepenom sindikalnog organizovanja i većom izloženošću neformalnom zapošljavanju.

6. Organizacije na nivou EU ne daju prioritet pitanjima rada u sektoru otpada

Mehanizmi socijalnog dijaloga ne bave se na zadovoljavajući način pitanjima upravljanja otpadom.

Strateški nedostaci

- Ne postoji nacionalna strategija organizovanja radnika u sektoru otpada.
- Sindikati nemaju odgovarajuće strukture i prisustvo u sektoru.
- Nedostatak kolektivnog pregovaranja i strukturisanog uključivanja poslodavaca.
- Nedostatak politika o bezbednosti i zdravlju na radu, obukama i digitalnoj transformaciji.
- Ranjive grupe su zapostavljene.

Preporuke

Za nacionalne sindikate

- Razviti sektorske strategije organizovanja.
- Uspostaviti dijalog o bezbednosti i zdravlju na radu, obukama i digitalizaciji.

Za evropske industrijske federacije

- Zalagati se za sektorski socijalni dijalog na nivou EU.
- Promovisati zajedničke stavove o automatizaciji i radnim uslovima.
- Pružiti podršku nacionalnim sindikatima kroz resurse i obuke.

Za nacionalne vlasti

- Ulagati u stručno obrazovanje i regrutaciju mladih.
- Razviti planove za unapređenje atraktivnosti poslova u sektoru.

Za institucije EU

- Integrisati društvene prioritete u zelene politike.
- Pokrenuti programe za unapređenje kvaliteta poslova u zelenim sektorima.

Zaključak

Nalazi ovog izveštaja ukazuju na upečatljiv paradoks u samom srcu planova EU za održivost. Sektor upravljanja otpadom je nesumnjivo ključan za ekološku transformaciju koju predviđa Evropski zeleni dogovor, ali radnici koji tu transformaciju realizuju ostaju isključeni iz beneficija i zaštite koje bi trebalo da prate ovakvu stratešku promenu. Izostanak okvira politika koji je usmeren na radnike, institucionalno zanemarivanje sindikalnih struktura i fragmentisana zastupljenost poslodavaca doveli su radnike u sektoru otpada u zemljama CEE u stanje sistemske ranjivosti.

Evropa se kreće ka cirkularnoj ekonomiji, a uspeh ove tranzicije zavisi ne samo od tehnoloških inovacija ili regulatornog okvira, već i od aktivnog uključivanja radnika koji obavljaju poslove na prvoj liniji tranzicije. Socijalno pravedna tranzicija mora osigurati da radnici u sektoru otpada, od kojih su mnogi nedovoljno plaćeni, društveno marginalizovani i slabo zaštićeni, budu osnaženi, organizovani i formalno priznati unutar nacionalnih i evropskih sistema industrijskih odnosa.

Ovaj izveštaj je poziv na akciju. Pre svega, on poziva sindikate da preispitaju svoje strategije organizovanja kako bi uključili nedovoljno zastupljene sektore poput

upravljanja otpadom. Izgradnja sindikalnih struktura specifičnih za sektor i podsticanje sprega sa civilnim društvom i međunarodnim organizacijama može povećati legitimitet i uticaj sindikata. Osim toga, vlade se pozivaju da integrišu planiranje ljudskih resursa i obuke u politike upravljanja otpadom, stvarajući jasne puteve za razvoj veština, mobilnost i generacijsku obnovu unutar sektora.

Na nivou EU, institucionalna podrška je neophodna. Evropski socijalni dijalog mora se proširiti kako bi obuhvatio i sektor upravljanja otpadom, ali na suštinski način, dok se mehanizmi kolektivnog pregovaranja moraju revitalizovati i prilagoditi zelenim sektorima. Nedostatak angažovanja sa velikim multinacionalnim kompanijama za upravljanje otpadom na evropskom nivou predstavlja propuštenu priliku koju treba ispraviti.

Na kraju, prepoznavanje radnika u sektoru otpada ne kao marginalnih, već kao ključnih aktera tranzicije ka održivosti nije samo moralni imperativ - to je ekonomska i politička neophodnost. Kako klimatske promene, digitalizacija i demografski procesi nastavljaju da preoblikuju društveno-ekonomski okvir Evrope, samo one tranzicije koje su inkluzivne i pravedne mogu biti dugoročno održive.